

ДО ПИТАННЯ СУТНОСТІ ТА МЕЖ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕЮДИЦІАЛЬНИХ ФАКТІВ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Бабич Д.С.

Навчально-науковий інститут права та соціальних технологій
Чернігівського національного технологічного університету

Стаття присвячена питанням сутності та призначення преюдиціальних фактів у практиці правозастосування. Проаналізовано відмінність преюдицій від правових преюмпцій, прецеденту та передсудності. Досліджено співвідношення між преюдиціальними фактами та предметом доказування у кримінальній справі. Досліджено причини ототожнення преюдицій та доказів у кримінальному процесі. Розглянуто питання щодо вирішення колізії між обов'язковістю судових рішень та внутрішнім переконанням судді.

Ключові слова: преюдиція, доказування, судові рішення, презумпція, прецедент, предмет доказування, докази.

Постановка проблеми. Почесне покликання судових та правоохоронних органів, передбачене Конституцією України, спонукає доктрину кримінального права та процесу відводити виняткову роль дослідженню питань, пов'язаних зі здійсненням правосуддя, підвищенням результативності процесуальних положень, створювати принципово нові науково-аргументовані рекомендації як стосовно удосконалення діючого законодавства, так і вироблення дієвого механізму, який сприятиме дієвості практики його застосування. З огляду на наведене, принципово важливим процесуальним інститутом виступає саме інститут преюдицій, який покликаний забезпечувати стабільність і авторитетність актів правосуддя.

Нерідко, у доказовій процесуальній діяльності виникають суперечливі для правозастосування ситуації, зумовлені тим, що окремі обставини, які підлягають доказуванню, раніше вже були закріплені у іншому судовому або кримінальному процесуальному рішенні органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. Саме такі випадки є причиною поширеності такого явища як преюдиція, зокрема і у кримінальному процесі. На сьогодні, внаслідок недостатньо належного правового та нормативного регулювання суті та призначення преюдицій, у практиці правозастосування нерідко виникають значні труднощі, пов'язані із обґрунтуванням доцільності врахування преюдиціальних фактів або посилення на преюдиціальні судові рішення.

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. та їх одночасним набранням чинності 30.09.2016 р. сучасні правові реалії вимагають підвищення вимог до стану юридичної культури та практики, оскільки у Конституції виокремлено в спеціальну статтю (ст. 129-1), імперативною нормою якої закріплено: «Судове рішення є обов'язковим до виконання» [1]. Це положення по-новому регламентовано в положеннях ч. 2 ст. 13 Закону «Про судоустрій і статус суддів», а саме: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службови-

ми особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом» [2]. Отже, вперше на законодавчому рівні визначено термін «преюдиційність» саме як обов'язковість судового рішення, що відповідає практиці Європейського суду з прав людини. А саме, рішенням у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (від 25.07.2002 року), ЄСПЛ зазначив, що «одним з основних елементів верховенства права є принцип правової визначеності, який, серед іншого передбачає, що у будь-якому спорі рішення суду, яке вступило в законну силу, не може бути поставлено під сумнів (п. 72) [3].

В законодавстві України преюдиційне значення судових рішень закріплено в цілому ряді норм діючого процесуального законодавства, а саме: в положеннях ст. 61 ЦПК України, ст. 35 ГПК України, ст. 72 КАС України, ст. 90 КПК України. Проте визначені норми, за своїм змістом торкаються лише питання про преюдиціальні факти (а не преюдицію як таку), ототожнюючи їх з загальноновизнаними фактами, що в сукупності є обставинами звільнення від доказування. Аналогічно, в положеннях ст. 90 КПК України вживається термінологічний оборот «має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів», але виключно в контексті «значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів» [4].

Таким чином, можна стверджувати, що обов'язковість преюдиційних рішень полягає у відсутності необхідності повторного дослідження вже встановлених обставин, які виступають основою нового судового рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні теоретики-дослідники та правозастосовці неодноразово приділяли значну увагу визначеній проблематиці. Серед них можна виділити: О. Бережного, О. Березіна, В. Маляренка, І. Петрухіна, Г. Резніка, Т. Супрун, О. Хотинську та ін. Слід визнати, що нині результати дослідження преюдицій не вносять остатньої ясності в зміст та значення цього інституту у праві загалом, та кримінальному процесі зокрема.

Залишаються недостатньо вивченими, але не втрачають своєї актуальності наступні проблеми: функціональне призначення преюдиції; сутність преюдицій у процесі доказування та її зв'язок із принципом вільної оцінки доказів; межі застосування раніше ухваленого судового рішення під час нового кримінального провадження. Тому об'єктивно виникає необхідність чіткого визначення таких понять, як «преюдиція», «преюдиційність», встановлення їх місця у правовому регулюванні, значення у законодавстві та особливо в практиці застосування.

Постановка завдання. Таким чином, метою цієї статті є дослідження поняття «преюдиція» та похідних від нього та їх роль у процесі доказування у кримінальних справах.

Виклад основного матеріалу. Нагальна необхідність та кінцева мета кримінального провадження – встановлення істини. Не можна не погодитися з висловленою в літературі тезою про те, що лише після ретельного дослідження фактичних обставин судом у вирокі будуть сформульовані висновки про істинні обставини певного кримінального правопорушення [5, с. 326]. Проте, досить часто, зокрема з метою процесуальної економії, в процесі встановлення таких обставин та фактів частково виключається процедура їх дослідження внаслідок звернення до раніше винесеного процесуального рішення. Саме такі випадки і є проявом такого явища як преюдиція.

Зауважимо, що головною передумовою виникнення інституту преюдицій у праві стало намагання правотворця усунути потенційну можливість прийняття рішень, які за своїм змістом могли суперечити одне одному, одночасно з тим, щоб мінімізувати вплив попередньо ухвалених рішень на майбутні настільки, наскільки це сприяло б ефективності здійснення правосуддя.

Семантичний аналіз терміну «преюдиція» (від лат. «*praecedere*») показує, що він охоплює два складові елементи: «*praecedere*» – рух вперед та «*praecedere*» – судити наперед. Таким чином, у результаті синтезу вказаних слів отримуємо: вирішення питання попередньо; наперед прийняте рішення; обставина, яка дозволяє робити висновки щодо наслідків [6, с. 130]. З моменту свого правового закріплення даний термін вживався з певними відмінностями від нинішнього тлумачення: у римлян під «*praecedere*» розумілося вже винесене рішення суду, яке перетворювалося на прецедент для суддів під час розгляду ними однотипних справ. Проте, раніше винесене рішення не мало для судді обов'язкового значення, він зазвичай погоджував своє рішення з вже існуючим. Та все ж, реальний вплив преюдиційних рішень на подальші судові рішення був досить значним, що обумовлювалося перш за все непередбачуваністю суддів до різних видів процесу внаслідок недостатності знань та навичок до вирішення правових ситуацій.

Своє остаточне оформлення та законодавче закріплення преюдиції отримали у праві Німеччини і Франції, звідки в подальшому були імплементовані в законодавчу практику більшості країн Європи. Зважаючи на тривале перебування України у складі інших державних утворень, значний відбиток на розвиток окремих вітчизняних правових положень наклало право Росій-

ської імперії та, в подальшому, СРСР. Науковці зауважують, що дореволюційне судочинство запозичило термін «преюдиція» з французького процесуального права і використовувало його у значенні передсудимість (передсудність), що означало визначення у законах певних питань, які суд не мав права розглядати, тобто вважався неправомочним. При цьому, преюдиціальним, чи передсудним, у кримінальному процесі визнавалося таке правове питання, яке задовольняло б таким вимогам: предметом його повинні були бути обставини, що обумовлюють наявність складу злочину; до вирішення цього питання був залучений інший суд, а не суд, що вирішує питання винуватості. Таким чином, застосування преюдиції, з одного боку, дозволяло більш кваліфіковано і швидко вирішити справу, а з іншого – обов'язковість рішення з преюдиціального питання дозволяла уникнути суперечностей між рішеннями різних судів [7, с. 357].

Сутність преюдицій нерозривно пов'язана із питанням тлумачення цієї правової категорії. Оскільки в законодавстві до 2010 року не було нормативного закріплення терміну «преюдиція», серед теоретиків та практиків досі не скалося єдиного його розуміння. Основні підходи до розуміння преюдиції зводяться до її визначення як: 1) правозастосовчого акта; 2) обставин, встановлених судом; 3) результату послідовного застосування презумпції істинності судового рішення у вигляді обов'язковості рішень одного суду для іншого; 4) властивості окремих правових явищ; 5) прийому юридичної техніки (правила доказування); 6) підстави (правила) для звільнення від доказування; 7) юридичного правила, яке встановлює спеціальні умови використання в процесі доказування судових рішень, які набули законної сили [8, с. 163]. Узагальнивши всі існуючі точки зору щодо визначення преюдиції, можна сказати, що це є доказове правило, що встановлює підстави та порядок використання в процесі доказування органом дізнання, слідчим, прокурором, судом, суддею фактів та правових висновків, встановлених такими, що мають юридичну силу рішеннями органу дізнання, слідчого, прокурора, суду, судді у кримінальних, цивільних, господарських або адміністративних справах, якими справу вирішено по суті, як таких, що не потребують повторного доведення [9, с. 1].

Правова невизначеність поняття преюдиція зумовлює необхідність його розмежування з іншими суміжними правовими категоріями. Так, досить проблематично постає питання співвіднесення таких категорій як «преюдиція», «презумпція», «прецедент» та «передсудність». Найперше, слід відмежування преюдицію та передсудність. Вважаємо, що передсудність є проявом такої характеристики законної сили судового рішення, як обов'язковість.

Немає також належної чіткості й в питанні про розмежування понять «преюдиція» та «прецедент». Наявність широкого кола загальних рис, є причиною частого ототожнення визначених категорій. Прецедент так само як і преюдиція використовуються для процесуальної економії та забезпечення стабільності судових рішень та є особливими правилами вирішення

певних питань на основі попередніх висновків. Таким чином, прецедент і преюдиція – це попередні рішення, які встановлюють результат розв'язаного питання. Загальним для прецеденту і преюдиції є також те, що при їх застосуванні мова йде про використання раніше винесеного рішення, однак прецедентне рішення є обов'язковим для судів, що розглядають аналогічні справи, а правило преюдиціальності передбачає обов'язковість обставин, встановлених попереднім рішенням суду і що мають значення тільки для справи, яка розглядається, тобто ці факти покладаються в основу наступного рішення без вторинного доказування. Ключова різниця між прецедентом та преюдицією полягає у тому, що прецедент містить у собі правове правило вирішення правового спору, а преюдиція є доказовим правилом використання фактів та правових висновків. Тобто преюдиція реалізується лише у сфері доказування, а прецедент реалізується у цілому у сфері юридичного процесу [10, с. 27].

Різниця між презумпцією та преюдицією полягає насамперед у сфері застосування. У загальному розумінні під юридичною преюдицією слід розуміти обов'язковість для всіх судів, що розглядають справу, фактів раніше встановлених судовим рішенням, що набуло чинності по іншій справі та ці факти суди повинні брати до уваги без ужиття будь яких заходів перевірки. У свою чергу, під юридичною презумпцією можна розуміти припущення про те, що факт уже існує. При цьому такий стан речей залишається доти доки не буде в установленому порядку доведено протилежне. Наприклад, існують такі презумпції: презумпція невинуватості, презумпція вини, презумпція добросовісності, презумпція авторства, презумпція психічного здоров'я тощо. Отже, все це свідчить про те, що сферою застосування презумпції є майже всі галузі права, а сфера застосування преюдиції обмежується декількома галузями права, передусім процесуальними [8, с. 22]. Одночасно з цим, не можна ігнорувати тісний взаємозв'язок преюдиції та презумпції, що знаходить свій вияв при остаточному прийнятті рішення у справі. Так, в кримінальному процесі діє презумпція істинності вироку, що набрав законної сили, а преюдиціальність вироку ґрунтується саме на цій презумпції і забезпечується законною силою вироку тому, що в преюдиціях виявляється законна сила вироку в цілому [11, с. 17]. Взаємозалежність преюдиції та презумпції знаходить свій вияв також на прикладі презумпції невинуватості. Саме презумпція невинуватості сприяє повному, всебічному й об'єктивному дослідженню матеріалів кримінального провадження, унеможливує обвинувальний ухил досудового розслідування і не дає змогу ухвалювати обвинувальний вирок на підставі недосконалих, сумнівних, суперечливих доказів [12, с. 91].

Необхідно також розуміти, що преюдиція, що знаходить свій вияв у межах кримінального провадження, поділяється на преюдицію у кримінальному процесі та кримінально-процесуальну преюдицію, тобто преюдицію саме кримінально-процесуальних рішень. У кримінальному процесі про застосування кримінально-процесуальної преюдиції можна стверджувати у наступних випадках: при використанні у справі щодо співчас-

ника фактів та правових висновків, встановлених у раніше винесеному рішенні щодо інших співчасників (тобто при розгляді кримінальних справ, виділених у окреме провадження); при використанні у справі про давання завідомо неправдивих показань, завідомо неправдивого висновку фактів та правових висновків, встановлених у раніше винесеному рішенні у справі, в межах якої давалися показання свідка або висновок експерта; при використанні у кримінальній справі при провадженні за нововиявленими обставинами тих рішень, якими ці обставини встановлено; при використанні преюдиціальних фактів для прийняття процесуального рішення за п. 9, 10, 11 ст. 6 КПК України [9, с. 2].

Найперше варто з'ясувати співвідношення між преюдиціальними фактами та предметом доказування у кримінальній справі. Для цього доцільно висвітлити саме поняття преюдиціальних фактів. Так, пануючою є думка, що преюдиціальними фактами є обставинами, що вже були встановлені на основі доказів у попередньому провадженні, наприклад: подія кримінального правопорушення раніше була доведена оглядом місця події, показаннями свідків, потерпілих і так далі. Ці докази вже пройшли процесуальний порядок доказування: збирання, перевірку й оцінку. Висновки, зроблені на їхній основі, ввійшли до змісту вироку (рішення) і стали преюдиціально встановленими фактами [11, с. 15].

На основі цього можемо переходити до вирішення питання про місце таких фактів при доказуванні. Відповідно до ст. 91 КПК, у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);
- 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;
- 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [4].

Як вбачається із положення даної статті, КПК України не вирішує питання про місце преюдиціальних фактів у предметі доказування. Так само і у науковій літературі відсутнє єдине ставлення до цієї проблеми. Окремі вчені допускають, що преюдиціальні факти мають бути виключені з предмету доказування. Інші ж, спростовуючи це, відмічають, що преюдиціальні факти входять у предмет доказування, адже такі обставини мають юридичне значення. Доповнюючи останні думки, можна погодитися, що преюдиціальні факти все ж належать до предмету доказування, але тільки у випадку, якщо вони входять до кола тих обставин, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні. Зважаючи на те, що такі обставини можуть повторно не доводитися у іншій справі, оскільки рішення вже набуло законної сили, виникає необхідність підтвердження таких фактів відповідними джерелами доказів, задля того, щоб уникнути сумнівів у слідчого, прокурора, судді.

Викладене вище, детально можна прослідкувати на основі аналізу злочину, вчиненого у співучасті, якщо провадження щодо кожного із обвинувачених проводиться окремо. Так, подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) можуть бути доведені за допомогою вироку, який набрав законної сили, оскільки, подія кримінального правопорушення є об'єктивним явищем, її встановлення не залежить від того, щодо якого із співучасників розглядалася справа. Саме тому, у вирок можна вказувати, що кримінальне правопорушення вчинено у співучасті із особою, справу щодо якої виділено у окреме провадження. Тому ці обставини, які мають значення для встановлення події кримінального правопорушення, при розгляді матеріалів виділеної справи можуть бути покладені у основу рішення суду без доведення, оскільки вони встановлені вирок, який набрав законної сили та вважаються істинними.

За допомогою вироку, що набрав законної сили, щодо іншого співучасника також можуть бути встановлені окремі обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Зокрема, це вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою; тяжкі наслідки, завдані злочинцем; вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані; вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством; вчинення злочину з особливою жорстокістю; вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій; вчинення злочину загально небезпечним способом.

Крім того, при розгляді виділеної стосовно співучасника матеріалів кримінального провадження можуть не встановлюватися знову характер і розмір шкоди, завданої злочинцем, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння. У основу вироку може бути покладено рішення суду з цих питань, виражене у раніше винесеному стосовно інших співучасників вирок.

Дещо по-іншому складається ситуація щодо такого елемента предмету доказування, як ви-

нність обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і мотиви кримінального правопорушення. Однозначно цей елемент предмету доказування не може бути встановлений за допомогою преюдиціальних фактів, оскільки розгляд справи у судовому засіданні провадиться тільки відносно обвинувачених і тільки в межах пред'явленого їм обвинувачення. Саме тому при розгляді кримінальної справи суд не може наперед висловити судження про винуватість або невинуватість осіб, які не брали участь у судовому розгляді. Інші обставини, що входять до предмету доказування, не можуть бути встановлені за допомогою преюдиції [9, с. 3].

В теорії досить часто преюдиціальні факти об'єднуються з доказами. Принципова відмінність між такими категоріями полягає перш за все у тому, що преюдиції: а) встановлюються в процесі провадження по іншому кримінальному провадженню; б) через це мають процесуальну форму, властиву доказам; в) достовірність їх може бути піддана сумніву в процесі використання під час доказування по іншому кримінальному провадженню (в рамках законної сили вироку чи рішення, тобто поки воно не буде скасоване) [11, с. 15].

Головною причиною суміщення цих понять можна назвати аналогічний процес оформлення таких обставин та доказів у кримінальному провадженні. Тому, для визначення наявності достатніх підстав для застосування преюдиції у процесі доказування, слід визначитися із поняттями збирання, перевірки та оцінки доказів. Наука кримінального процесу під збиранням доказів розуміє діяльність суб'єктів, у провадженні яких перебуває справа, спрямована на одержання доказів шляхом проведення передбачених законом дій. Для визначення наявності преюдиціальних фактів такою діяльністю виступає витребування слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом необхідних джерел (документів), якими такі факти встановлені. До них належать: вирок або ухвала, постанова, які набрали законної сили. Таким чином, такий елемент, як збирання доказів, характерний і для преюдиціальних фактів.

Перевірка доказів – це аналітична, інтелектуальна діяльність, яка реалізується шляхом аналізу кожного окремого доказу, а також зіставлення доказів між собою. Сама по собі наявність вже ухваленого процесуального рішення, яким встановлено факти, що мають преюдиціальне значення для справи, не є підставою для прийняття нового рішення. Тільки якщо в результаті аналітичної, розумової діяльності слідчого, прокурора, суду щодо аналізу змісту попереднього рішення буде доведено, що встановлені ним факти мають доказове значення чи входять до предмету доказування у справі, що розглядається, та не викликають сумнівів, вони можуть бути покладені у основу рішення без додаткової перевірки. Це і є своєрідним виявом перевірки доказів [9, с. 4].

І, нарешті, оцінка доказів – це розумова діяльність суб'єктів доказування з вирішення питання про належність, допустимість, достовірність доказів. Відповідно до положень ст. 94 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повно-

му і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази для суду, слідчого судді, прокурора, слідчого не мають наперед встановленої сили. Відмова від оцінки даних про преюдиціальні факти та самих фактів неможлива. Отже, оцінка доказів, у тому числі й тих фактичних даних, якими встановлені преюдиціальні факти, є необхідним елементом процесу доказування.

На думку вчених, оцінка преюдиціальних фактів провадиться за тими же критеріями, що й оцінка будь-якого іншого доказу в справі, тобто з точки зору належності, допустимості, достовірності, достатності. Належність преюдиціальних фактів означає наявність об'єктивного зв'язку між змістом доказів і тими обставинами, що підлягають доказуванню по іншій кримінальній справі, де ці преюдиціальні факти використовуються, тобто фактами, що є об'єктом судового пізнання. Допустимість преюдиціальних фактів – це ознака, яка вказує, що цей факт отримано з належного джерела, уповноваженим на те суб'єктом доказування. Джерелом преюдиціальних фактів є копії вироку і інших рішень суду по кримінальних справах, копії постанов прокурора, слідчого про закриття кримінального провадження, копії рішень адміністративних органів. Цільова спрямованість допустимих доказів – це забезпечення достовірності даних у справі. Достовірність преюдиціально встановлених фактів пов'язана з достовірністю вироку, рішення чи постанови, що мають преюдиціальну силу. Це є матеріально-правовою основою існування таких фактів. Якщо попереднє рішення є достовірним, то і встановлені на його основі преюдиціальні факти є достовірними. Достатність преюдиціально встановлених фактів визначає рішення суб'єкта доказування з точки зору можливості на їх основі зробити висновок про те, що обставини, які входять до предмета доказування, встановлені в необхідних межах [13, с. 81–84].

Розглянемо наведені критерії на прикладах. Так, достовірними можна вважати преюдиціальні факти, викладені в ухваленому судом виправдальному вироку, адже за відсутності події кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення в діях обвинуваченого, суд обґрунтовує своє рішення на достовірно встановлених фактах, а не на припущення, судженнях. Тобто, в такому випадку факти, викладені у вироку, вважаються достатніми для визнання особи невинною у вчиненні кримінального правопорушення і підпадають під категорію преюдиціальних. Зрозуміло, що припущення, які неможливо встановити достовірно, преюдиціальними бути не можуть. Що ж стосується виправдального вироку, ухваленого за недоведеністю вчинення кримінального правопорушення обвинуваченим, то у цих випадках суд ґрунтується виключно на встановлених і перевірених фактах; проте цих фактів недостатньо для категоричного висновку про невинуватість обвинуваченого, тобто преюдиціально встановлені факти у таких випадках не мають властивість достатності.

Що стосується преюдиціального значення фактів, встановлених в ухвалі суду про закриття провадження у зв'язку з відмовою прокурора від обвинувачення, то, безсумно, відповідальність

за повне, всебічне та об'єктивне дослідження обставин справи в разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення насамперед покладено на прокурора. Тому він, перше ніж відмовитись від підтримання державного обвинувачення, пам'ятаючи, що у подальшому не буде змоги виправити його помилку, повинен використати всі передбачені законом можливості для переконання і себе, і суду в тому, що підстав для обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення немає [14, с. 145]. Як справедливо зауважує О. Бережний, вони є преюдиціальними тому, що відмова прокурора від обвинувачення можлива тільки після дослідження усіх доказів у провадженні, і сама відмова означає лише те, що цих доказів недостатньо для визнання особи винуватою у вчиненні кримінального правопорушення, а не те, що вони є недостовірними. Тому, якщо у суду, що розглядає кримінальне провадження, пов'язане з закритим, факти, встановлені в ухвалі про закриття кримінального провадження, не викликають ніяких сумнівів, то вони можуть бути покладені в основу рішення без перевірки. Якщо достовірність таких фактів викликає у суду сумніви, то він може їх досліджувати у встановленому законом порядку [11, с. 19].

Цікаво, що на відміну від норм деяких країн СНД щодо застосування преюдиції, законодавчі акти України не закріплюють заборону оспорювати преюдиціальні факти, якщо вони за внутрішнім переконанням судді встановлені не правильно. Так, якщо буде встановлено, що факт, який був покладений в основу преюдиціального рішення, виявився недостовірним, то попереднє рішення, в основу якого він був покладений скасовується, а дія преюдиції припиняється, оскільки вона припускає достовірність самого факту за умови його відповідності вимогам закону [7, с. 4–5].

На основі аналізу наукової літератури, присвяченої проблемам застосування преюдиції, можна побачити, що найбільш дискусійним і практично значущим залишається питання колізії, яка може виникнути між двома важливими процесуальними положеннями: загальною засадою кримінального провадження – обов'язковістю судових рішень (ст. 21 КПК України) і способом (принципом) оцінювання доказів – внутрішнім переконанням судді (ст. 94 КПК України). У зв'язку з цим в літературі досить часто можна зустріти різні, інколи діаметрально протилежні, думки:

1. Певна група дослідників вважає, що преюдиція не повинна обмежувати вільну, за внутрішнім переконанням, оцінку доказів та їх процесуальних джерел, тому, якщо у суду виникають сумніви у достовірності преюдиціально встановлених фактів, він вправі їх заново досліджувати і виносити вирок за своїм переконанням.

2. Однак, серед теоретиків поширеною такою є думка про незаперечність преюдиції та неможливість піддання фактів преюдиціального характеру будь-яким сумнівам, оскільки в протилежному випадку нівелюється авторитет актів судової влади.

3. Та, зрештою, найоптимальнішою видається точка зору третіх, які наголошують на тому, що преюдиціальні судові рішення повинні застосовуватися з урахуванням принципу

свободи оцінювання доказів судом, що впливає з конституційних принципів незалежності суддів і самостійності судової влади. Адже, вирок першого суду для другого є не актом, який має силу закону, а офіційним документом, що посвідчує певні факти, які приймаються судом як істинні без подальших доказів тільки в тому випадку, коли вони представляються безспірними і такими, що не викликають сумнівів у своїй істинності. За сумнівів у факті, встановленому вироком суду, який набув законної сили, суд зобов'язаний його дослідити по суті. Саме в такому випадку буде забезпечено баланс між такими конституційно закріпленими цінностями як загальнообов'язковість і несуперечливість судових рішень, з однієї сторони, і незалежність суду та змагальність кримінального провадження – з іншої [7, с. 173–175]. Однак, дієвість такого варіанту прямо залежить від професійності судді як носія морально-правового потенціалу. Адже, як слушно наголошують науковці, одним із важливих завдань подальшого розвитку правосуддя є реальне утвердження верховенства права у суспільстві і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд у незалежному та неупередженому суді. Виконання покладених завдань тісно пов'язане з такими морально-правовими категоріями як «справедливість», «доброчесність», «розумність», «незалежність», «неупередженість» [15, с. 52].

Не можна не погодитися з тим, що з точки зору тактики процесу, посилення на преюдиційні обставини не завжди доцільно, адже у разі скасування рішення, яке встановлює преюдицію, виникають підстави для перегляду за нововияв-

леними обставини усіх тих рішень, які цю преюдицію використали. Тому якщо рішення, яким встановлені певні обставини, має недоліки і є загрозою його скасування, то на нього краще не посилалися, а доводити потрібні обставини в загальному порядку [16, с. 39].

Висновки. Отже, в національному законодавстві преюдиціальні факти визначаються обставинами, встановленими рішенням суду, що набуло законної сили, які, внаслідок цього, не потребують доказування при розгляді іншого провадження, у якому беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, або рішенням іншого органу, якому законодавством надане право встановлювати юридичні факти. Однак, поняття «преюдиція» лишається законодавчо неозначеним. З точки зору правової доктрини його слід розуміти як юридичне правило, яке дозволяє суду або іншому органу при вирішенні провадження використовувати преюдиціальні факти без додаткової перевірки та доведення, якщо вони не суперечать внутрішньому переконанню судді. Процесуальне призначення преюдицій полягає в тому, що вони виступають одним із засобів процесуальної економії, оскільки дозволяють використовувати доведені обставини в раніше винесеному рішенні: без повторного дослідження; сприяють зміцненню прав і законних інтересів учасників процесу; сприяють винесенню законних і обґрунтованих судових рішень. Таким чином, процесуальне законодавство потребує нормативного узгодження та додаткового офіційного тлумачення понять «преюдиція», «преюдиціальні факти», «факти, які відповідно до закону вважаються встановленими».

Список літератури:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 30.09.2016, підстава – 1401-19 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2016. – № 56. – С. 9. – Ст. 1935.
3. Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (заява № 48553/99): Справа, Рішення від 25.07.2002 / Європейський суд з прав людини, Рада Європи, Міжнародні суди // Офіційний вісник України. – 2003. – № 44. – С. 321. – Ст. 2344.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 37. – С. 11. – Ст. 1370.
5. Сенченко Н.М. Встановлювання істини – мета доказування / Н.М. Сенченко // Ukraine – EU. Modern technology, business and law : collection of international scientific papers : in 2 parts. Part 2. Modern engineering. Sustainable development. Innovations in social work: philosophy, psychology, sociology. Current problems of legal science and practice. (Košice, Slovakia, March 30–April 2, 2015). – Chernihiv: CNUT, 2015, p. 326–328.
6. Павлова М. Правове забезпечення реалізації преюдиції в Україні / М. Павлова // Юридичний вісник. – 2013. – № 3. – С. 130–135. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2013_3_24.
7. Проданик І.В. Процесуально-правові засади провадження у справах про взаємопов'язані злочини: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 / Проданик Іван Васильович; Університет Державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2017. – 230 с.
8. Павлова М.А. Співвідношення преюдиції з деякими суміжними категоріями / М.А. Павлова // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – Вип. 2. – С. 22–25. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvu_2016_2_8.
9. Шилін Д.В. Кримінально-процесуальна преюдиція в процесі доказування у кримінальних справах // Часопис Академії адвокатури України. – 2010. – № 6. – С. 01–06.
10. Зіменко О.В. Щодо питання преюдиціальності рішень Європейського суду з прав людини [Текст] / О.В. Зіменко // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Право / гол. ред. Ю.М. Бицага. – Ужгород: Гельветика, 2013. – Вип. 22. Т. 1. № 1. – С. 24–28.
11. Бережний О.І. Значення обставин встановлених у вирокі та ухвалі суду про закриття кримінального провадження при вирішенні інших кримінальних проваджень // Журнал східноєвропейського права. – № 33. – 2016. – С. 11–20.
12. Сенченко Н.М. Презумпція невинуватості як гарантія забезпечення прав і свобод особи у кримінальному провадженні / Н.М. Сенченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2017. – № 1(3). – С. 89–94.
13. Бережний О.І. Преюдиціальність судових рішень у кримінальних справах: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.09 / О.І. Бережний – Х., 2003. – 191 с.

14. Сенченко Н.М. Окремі питання відмови прокурора від обвинувачення / Н.М. Сенченко // Юридична наука та практика: виклики сучасних євроінтеграційних процесів : Міжнародна науково-практична конференція (м. Братислава, 27-28 листопада 2015 р.). – Братислава, 2015. – С. 144–147.
15. Сенченко Н.М. Суддя – носій морально-правового потенціалу / Н.М. Сенченко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. – 2016. – № 1(2). – С. 51–55.
16. Зіменко О.В. Застосування преюдиції в окремих галузях національного процесуального права / О.В. Зіменко // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 4. – С. 36–46.

Бабич Д.С.

Учебно-научный институт права и социальных технологий
Черниговского национального технологического университета

К ВОПРОСУ СУЩНОСТИ И ГРАНИЦ ПРИМЕНЕНИЯ ПРЕЮДИЦИАЛЬНЫХ ФАКТОВ В ПРОЦЕССЕ ДОКАЗЫВАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Аннотация

Статья посвящена вопросам сущности и назначения преюдициальных фактов в практике правоприменения. Проанализированы отличия преюдиций от правовых презумпций, прецедента и передсудности. Исследовано соотношение между преюдициальными фактами и предметом доказывания по уголовному делу. Исследованы причины отождествления преюдиции и доказательств в уголовном процессе. Рассмотрены вопросы решения коллизии между обязательностью судебных решений и внутренним убеждением судьи.

Ключевые слова: преюдиция, доказывание, судебное решение, презумпция, прецедент, предмет доказывания, доказательства.

Babych D.S.

Educational-Scientific Institute of Law and Social Technologies
of the Chernigov National Technological University

TO THE QUESTION OF ESSENCE AND BORDERS OF APPLICATION OF PRECEDICIAL FACTS IN THE PROCESS OF PROOF IN CRIMINAL PRODUCTION

Summary

The article is devoted to issues of the essence and purpose of prejudicial facts in the practice of law enforcement. Analyzed the difference of precludes from legal premaps, precedent, and preconception. Investigated the relation between prejudicial facts and subject of proof in a criminal case. Investigated the reasons for identifying prejudice and evidence in criminal proceedings. Considered the question of resolving the conflict between the obligation of court decisions and the judge's internal convictions.

Keywords: prelude, proof, judicial decision, presumption, precedent, subject of evidence, evidence.